

Rørvig Mølle

Rørvig Mølle blev tilbage i 1928 overtaget af Rørvig Naturfredningsforening, som dengang hed "Foreningen til Værn om Rørvig Sogns Naturskønhed", to år efter foreningens oprettelse i 1926.

Foreningen havde indsamlet 550 kr. til købet, 1000 kr. til istandsættelse af møllehatten og 1000 kr. til fremtidig vedligeholdelse. En stor anlagt fest på Højsandspladsen i juli 1929 indbragte yderligere 3000 kr. (svarende til omkring 100.000 kr. i dag) til udskiftning af spån og reparation af vinduer og døre, kampestensgrund og stensætning.

Siden har der været tilbagevendende vedligeholdelses- og restaureringsopgaver. I 1952 gennemgik møllen en hovedreparation og fik blandt andet nyt krøjeværk. I 1977 fik møllen efter et par vingeløse år under en større restaurering med bistand fra Nationalmuseet nye møllevinger, monteret på en mølleaksel fra en anden mølle. I 1982 fik møllen igen nyt krøjeværk, og 1999 i indsamlede foreningen knap en halv million kroner til restaurering af møllehatten, udført af møllebygger John Jensen i Hønsinge. I 2000 fik vi støtte til en ny mølleaksel, som endnu ikke er opsat. I april 2004 støttede Kulturarvsstyrelsen udarbejdelsen af en rapport om et oplæg for restaurering af møllen. Samme år blev kælderens under gulvet udgravet.

Møllen er ualmindelig velbevaret med mange originale dele og et næsten intakt maskineri. Møllen blev bygningsfredet i 1948, og der er kun omkring 130 fredede møller i Danmark ud af 7-800 møller. I 1997 købte og fredede foreningen yderligere det omliggende landareal.

Efter fusionen mellem Rørvig Naturfredningsforening og Bevaringsforeningen for Rørvig Sogn til Foreningen Rørvig By og Land ejes møllen i dag af denne forening, hvor den administreres af foreningens Mølleudvalg. I efteråret 2013 etablerede Mølleudvalget Rørvig Møllelaug med omkring 20 medlemmer. Møllen har i de senere år trængt til vedligeholdelse, og derfor foretog Rørvig Møllelaug i november 2013 en omfattende rengøring og udskiftning af spån især på sydsiden (se billedet).

Tidligere møller i Rørvig

Udsnit af Videnskabernes Selskabs Konzeptkort fra 1769.
Møllefigurerne er symboler som ikke viser de rigtige mølletyper.

Den første registrering af møller i Rørvig er fra 1664, hvor der ud af Odsherreds godt 12 vindmøller og 28 vandmøller fandtes en enkelt vindmølle i Rørvig, sandsynligvis der hvor den nuværende mølle ligger.

Ifølge skatteregistreringer var der i 1717 kommet to nye vindmøller til i Rørvig, anlagt på højdedraget ved Møllebakken. Medens de fleste møller på det tidspunkt var stubmøller, hvor hele møllehuset drejede, var møllerne i Rørvig de sjældnere såkaldte lermøller eller hatmøller.

Første etage var opklinet i ler og havde en diameter på 3-4,4 meter, størst for møllen ved byen. De øvrige etager var opbygget i træ med en drejelig møllehat øverst og vinger med en diameter på 11 meter. Alle tre små møller omtales i 1761 som "meget slette".

I 1842 overdrog møller Peder Madsen, som boede i Vestergade 46, Møllegården, møllen til sin søn Niels Pedersen, som ansøgte og i juni 1842 fik bevilling fra kongen (dvs. Rentekammeret) til opførelse af en hollandsk mølle med ilagt skalkværn og brækkværn til grynmalning.

En sådan hollandsk mølle, kendetegnet ved den drejelige møllehat, havde en kapacitet på omkring 2500-3500 tønner korn, som rigeligt kunne dække hele Rørvig Sogns årlige produktion og forbrug på godt 2200-2300 tønner, i modsætning til lermøllernes samlede kapacitet på kun 300 tønner korn.

Den nedlagte lermølle blev solgt og genopbygget på Hesselø. Den ene af de to lermøller på Møllebakken blev købt og nedlagt af Niels Pedersen, den anden fortsatte driften frem til ca. 1870.

Opførelsen og driften af Rørvig Mølle 1842-1924

Den nye mølle blev bygget af møllebygger Peder Kjeldsen fra Egebjerg Sogn. 9 mand opførte møllen, som var færdig i december 1842, brandtakseret til en værdi af 3730 rigsdaler sølv.

Møller Niels Pedersen havde flere indtægter fra møllen:

- Kornmalingen blev betalt med **1/18 af kornet til mølleren**.
- Affaldet, **svinemelet**, blev brugt til opdræt af kreaturer, som blev solgt til købere i København.
- Derudover leverede mølleren **mel** til en baker i Nykøbing, som betalte med færdige brød, som mølleren solgte til husmændene i Rørvig, der ikke selv kunne bage brød.
- Mølleren eksporterede også **bankebyg** til Island, dvs. afskallede, men ikke knækkede byggryn, som kunne holde sig længere under rejsen derop end knækkede gryn.
- Endelig havde han **anpart** i skonnerten Ida og i jagten Abel, som sejlede krudt og kanoner fra Frederiksværk til København.

Ved hans død i 1877 blev driften overtaget af sønnen Hans Nikolaj Nielsen, som imidlertid efter frigivelse af mølleriet i 1860'erne mødte større konkurrence fra nye møller i Odsherred. Senere blev malingen af brødkorn gradvist overtaget af de nye valsemøller. De gamle møller fokuserede på maling af foder, hvorefter skallekværn, gryntromle og grynbleser blev sat ud af drift. I 1913 blev møllen overdraget til sønnen Jørgen Nielsen, og i 1924 standsede driften.

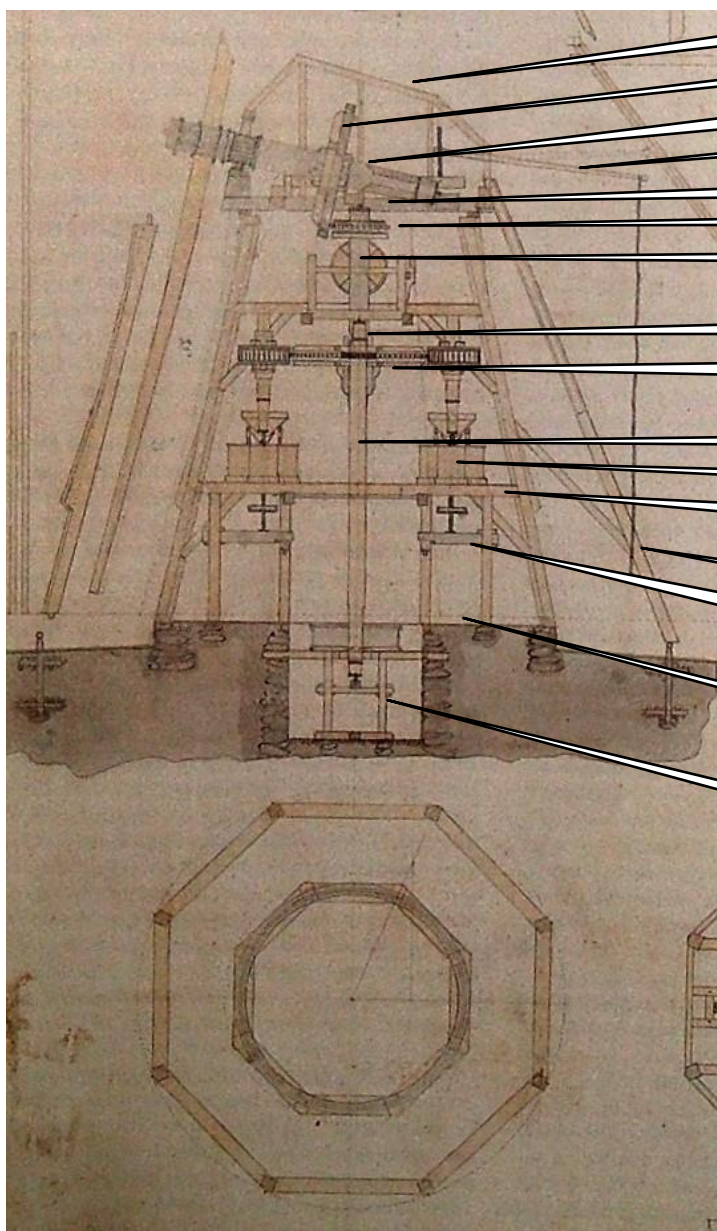
Møllens opbygning

Møllen havde ved foden en diameter på godt 8,2 meter, og herfra rejste det ottekantede mølleskrog sig med 8 højben på knap 9 meter op til **møllehatten**, som kunne drejes efter vindretningen ved hjælp af **krøjeværket** (den øverste del vist på øverste billede).

Mølleskroget var beklædt med brædder og tagpap, som i 1907 blev erstattet af fyrrespån.

Vingerne er 18,5 lange fra spids til spids, fastgjort til **vingeakselen**-

Møllehatten

Hattehiulet

Vingeaksel

Perse-stangen (bremse)

Hatteloft

Krondrevet

Hiul-skive til heiseværket

Lodretstående mølleaksel

Stiernehiulet

Aksel til skallekværn

Melkværn og bræk-kværn

Kværnloftet

Krøjeværk

Broværker – bæringer for kværnene

Broloftet

Skallekværn

Indretning – Hatteloftet og hejseværksloft

Vingerne er fastgjort til **vingeakselen**, som inde i møllehatten er omspændt af det næsten lodret liggende **hattehjul** (øverste og midterste billede). Hattehjulet er udført i egetræ med **kamme** (tænder) af hvidbøg. Omkring hattehjulet er **persen**, som er bremsen, oprindeligt udført i elletræ, senere poppeltræ. Persen strammes omkring hattehjulet og betjenes nede fra jorden ved et træk i **persestangen**.

Hattehjulet er forbundet til og overfører kraft til **krondrevet** (midterste billede), et vandretliggende hjul med hjulskiverne udført i eg og stokkene i det slidstærke hvidbøg. Krondrevet er fastgjort øverst på den store centrale **lodretgående mølleaksel**, som hviler på etagen nedenunder.

Krondrevets underside har en skive som kan overføre kraft til **hejseværkets hjulskive**, som er monteret på en vandret bom, hvorpå hejsetorvet er fastgjort

Indretning – Kværnloftet

Den lodretgående **mølleaksel** strækker sig ned til og hviler på et leje (se midterste billede) på etagen nedenunder, første etage, det såkaldte **kværnloft**.

På mølleakselen er fæstnet det meget store vandretliggende **stjernehjul** (øverste billede).

Stjernehjulet er forbundet til tre mindre vandretliggende drev: to til hver af de to kværne på kværnloftet og ét til en aksel, som går ned igennem til etagen nedenunder og her oprindeligt forbundet til yderligere et drev for skallekværnen i møllens kælder.

Melkværnen. placeret mod syd er den oprindelige kværn til at male mel (midterste billede), med to originale rhinske møllesten med en diameter på 1,42 meter, den nederste, liggeren (som ligger stille), og den øverste, løberen.

Herfra ledes grynene til sigten på etagen nedenunder.

Mod nord var oprindeligt en **brækkværn** til at brække/knække gryn på, men kværnen er senere udskiftet til en melkværn (nederste billede).

Indretning – broloftet

Stueetagen” kaldes **broloftet**, idet der her er installeret to **broværker**, som understøtter de to kværne på etagen ovenover. Bemærk udvekslingen til løft af fundamentet for kværnens aksel.

På broloftet står i den nordlige side **tromlesigten**, en skråtstillet cylinder som oprindeligt var omspændt med silkeflor til sigtning af flormel, fint hvedemel.

Oprindeligt har der også været en **gryntromle** overfor til sigtning af gryn og en **grynblæser** til at skille gryn fra avnerne.

Under gulvet er den store **skallekværn**, som kun består af en kværnsten, løber meget hurtigt for at slynge kornene ud i et rivejern, hvorved skallerne afrives. Hvis kværnstenen knækker ville den sprænge møllen i stykker. Derfor er den placeret under gulvet, drevet af en lodret aksel, som i dag er fjernet, og som igen har været forbundet til den på billedet viste lodrette aksel.

Forarbejdningen af kornet er således sket fra skallekværn videre til grynblæser, grynkværn, gryntromle, melkværn og tromlesigte.

Man kan læse meget mere om møllen i bogen ”Mellem Kattegat og Isefjord”, hvor mølleeksperten Lise Andersen har beskrevet Rørvig Mølles historie efter et meget grundigt undersøgelsesarbejde.

